

L'EVANGELI DE JOAN «MARC»

VIII. LA VERITABLE PÀTRIA DE JESÚS I MISSIÓ DELS DOTZE A ISRAEL: REACCIÓ DEL REI HERODES, DELS FARISEUS I D'ALGUNS LLETRATS VINGUTS DE JERUSALEM

- **Per. 31. [A] 6,1-6a *La pàtria i els familiars de Jesús*
 *Per. 32. [B] 6,6b-13 *Missió dels dotze deixebles a Israel*
 *Per. 33. [C] 6,14-16 *Arriben a oïdes d'Herodes opinions contrastades sobre Jesús*
 → ***Per. 34. [B'] 6,17-29 *Relat retrospectiu sobre la mort de Joan Baptista*
 **Per. 35. [A'] 6,30-31 *Retorn dels apòstols*

IX. EL MESSIES PRESENTA LES SEVES CREDENCIALS A ISRAEL

- **Per. 36. [A] 6,32-34 *Lloc desert: compassió per la multitud*
 **Per. 37. [B] 6,35-46 *Compartició dels pans en territori jueu: el senyal del Messies d'Israel*
 **Per. 38. [A'] 6,47-52 *El vent contrari als deixebles impedeix d'avançar la barca: Jesús es passeja sobre el mar*

X. BLASME DELS FARISEUS I ALGUNS LLETRATS VINGUTS DE JERUSALEM

- **Per. 39. [A] 6,53-56 *Gennesar: guaricions*
 *Per. 40. [B] 7,1-2.5-16 *Requisitòria dels fariseus i alguns lletrats vinguts de Jerusalem per no respectar els deixebles la tradició dels ancians. Glossa ***7,3-4*
 ***Per. 41. [A'] 7,17-23 *Explicació, en privat, als deixebles de la paràbola sobre els aliments purs i impurs*

***Per. 34. [B'] 6,17-29 *Relat retrospectiu sobre la mort de Joan Baptista*

- [a] 17 *El mateix Herodes, en efecte, havia fet detenir Joan, l'havia encadenat i l'havia tancat en una presó a instàncies d'Herodies, la dona de Filip, el seu germà, a qui ell havia esposat.*
 [b] 18 *(El motiu és que Joan deia a Herodes: «No t'és permès de tenir-la, essent ella la dona del teu germà.»)*
 [c] 19 *Herodies l'odiava i volia matar-lo, però no podia.*
 [d] 20 *(És que Herodes temia Joan, sabent que ell era un home just i sant, i el protegia; després d'escoltar-lo, feia moltes coses i de bon grat l'escoltava.)*
 [e] 21 *Es presentà, tanmateix, una ocasió oportuna, Herodes, pel seu natalici, oferí un banquet als nobles, als tribuns i als principals de Galilea.*
 [f] 22 *Havent entrat, però, la seva filla Herodies, dansà i, havent agradat a Herodes i als comensals, va dir el rei a la noieta: «Demana'm el que vulguis, i t'ho donaré.»*
 [g] 23 *Li va jurar moltes vegades: «Sigui el que sigui el que em demanis, t'ho donaré, encara que sigui la meitat del meu regne.»*
 [g'] 24 *Ella, però, en sortir, digué a la seva mare: «Què haig de demanar?»*
 [f'] *Ella va respondre: «El cap de Joan, el baptista.»*
 [e'] 25 *Entrà prop del rei i digué: «Dóna'm en una safata aquí el cap de Joan, el baptista.»*
 [d'] 26 *Es posà trist el rei, quan ho va sentir, però, per raó dels juraments que havia fet i per la presència dels comensals, no la volgué contrariar.*
 [c'] 27 *Al contrari, tot seguit, envià un botxí i ordenà que li fos portat el seu cap.*
 [b'] *Aquest se n'anà, el decapità a la presó, 28 portà el cap en una safata i el donà a la noieta; la noieta el va donar a la seva mare.*
 [a'] 29 *Però quan ho van saber els seus deixebles, anaren a recollir el seu cadàver i el van posar en el sepulcre.*

Avui tocava comentar la perícopa 34 de Mc 6,17-29, *Relat retrospectiu sobre la mort de Joan Baptista*, que probablement pertany a la tercera redacció. Quan hi ha coses, però, que no t'agraden, t'empesques qualsevol excusa per deslliurar-te'n. Em deia, com que aquesta perícopa és de tercera redacció, hi passarem pel damunt i ja la comentarem un altre dia. De fet, aquesta perícopa està ficada aquí amb calçador i, a més, no té l'estructura pròpia de les perícopes de tercera redacció. Vés a saber si encara és

més tardana. Tampoc no sé ben bé si és de Marc: essent una narració relativament llarga, potser sí que es podria fer una anàlisi particularitzada per a discernir si aquest és o no l'estil de Marc. Sembla que sí, però no n'estic ben segur. Total que tenia moltes excuses per a passar-la per alt. I així ho vaig decidir ahir a la nit. Però aquest matí, en despertar-me, he abordat ben d'hora de refiló la perícopa i han començat a ballar davant els meus ulls encara endormiscats una sèrie de noms, com si m'anessin interpel·lant, l'un rere l'altre. He pres un paper i he anat apuntant tots els noms propis i les vegades que sortien. M'ha sorprès que el nom d'Herodes no solament aparegués cinc vegades (vv. 17, 18, 20, 21, 22a), sinó que també l'esposa del seu germà Filip, que ell il·lícitament s'havia esposat, es digués Herodies (mencionada 2 vegades: vv. 17, 19) i que fins i tot la seva filla es digués Herodies (v. 22). Tres personatges amb un mateix nom, recalcat aquest nom nou vegades en a penes sis versets, en masculí o femení, em volien dir quelcom més que el que literalment es deduïa del relat. Curiosament, a partir del moment en què el narrador deixa de mencionar-lo pel seu nom, s'hi refereix amb el títol de «rei» (vv. 22b, 25, 26, 27 B03). Com que ja ensumava que al darrere hi havia alguna cosa que tingués a veure amb el rei d'Israel, el representant de Déu a la terra, i amb el fet que Herodes fou blasmat per Joan perquè s'havia esposat la dona del seu germà, em vingueren a la memòria algunes dites dels profetes denunciant que el poble d'Israel s'havia prostituït amb déus estrangers... De sobte, em retrobo amb un terme grec conegut, *korasion* (nena, filleta), un diminutiu de *kore* (noia jove, verge), un terme molt familiar (v. 22b), aplicat ara a «la seva filla, Herodies», que tot just acabava d'entrar en escena (v. 22a), un terme que es repeteix cap al final de la perícopa i per cert dues vegades formant part d'un encadenament d'accions destinades a portar el cap de Joan Baptista des de la presó fins a les mans de la noia: «(el botxí) portà el cap en una safata, (Herodes, implícit, cf. v. 25) el donà a la noia i la noia el donà a la seva mare» (v. 28).

Obro el Nou Testament i cerco les vegades que apareix aquest terme; m'adono que només l'utilitza Marc, i per cert dues vegades en l'escena protagonitzada per un cap de sinagoga, quan Jesús adreçant-se a la filla de Jaire, que segons els seus familiars ja havia mort, però que per a ell estava adormida, li diu en arameu: «RABBITHA BITA KOUMI, que s'interpreta (en grec): *to korasion —soi legô— egeire*» i en català: «Noia —a tu t'ho dic— aixeca't.» Marc comprova tot seguit: «Immediatament s'aixecà la noia i es va posar a caminar» i puntualitza en un incís parentètic: «És que tenia dotze anys.» O sigui que la filla del cap de sinagoga, que representa el seu públic, gràcies a la crida de Jesús s'ha despertat i ha esdevingut una noia verge a punt de ser lliurada en matrimoni a Jahvè... Només cal que li donin de menjar ... un ensenyament alliberador de la Llei que l'havia sumida a aquest estat. Vaig lligant caps. Trobo també aquí una sèrie de noms que de hieràtics o subordinats es tornen cada vegada més familiars a mesura que la funció possessiva del poder, «l'*arxisinagog*» (5,22.35.36.38), «la *meva* filleta»/«la *teva* filla» (5,23.35), experimenta un canvi radical amb la mort de la «filla», figura del públic de la sinagoga, i adquireix dimensions d'intimitat, «el pare i la mare de l'infant» (5,40a), «l'infant» (5,39.40a.40b.41), sobretot en lllavis de Jesús, «RABBITHA... / noia —a tu t'ho dic— aixeca't!» (5,41.42), com una mare quan crida un infant perquè es desperti.

Llavors se m'acut de consultar l'Antic Testament en les concordàncies gregues de la versió jueva de la Setanta (LXX), la Bíblia de què se servien també les comunitats cristianes majoritàriament de parla grega. *korasion* es presenta gairebé sempre en plural, «les noies», però de cop i volta trobo *to korasion*, en singular, «la noia verge», primer en el llibre de Tobit, parlant de Sara (Tb 6,12-13), i després en el d'Ester, varies vegades (Est 2,7.9.12). Precisament en el llibre d'Ester hi consta tres vegades seguides el jurament solemne que el rei persa Artaxerxes/Xerxes li féu: «Demana el que vulguis, i t'ho donaré. Et donaré ni que sigui la meitat del meu regne» (Est 5,3.6; 7,2), jurament que Marc posa literalment en boca d'Herodes (Mc 6,23). Em vaig adonant que no es tractava simplement d'una referència, sinó que estava descobrint les faccions i els diversos tons de color del primitiu decorat que presidia l'escena de Marc, però que plegat durant segles i ple de pols, s'havia quedat enrotllat en el fons de l'escenari. Em vaig proposar de llegir amb atenció el llibre d'Ester. El llibre d'Ester forma part de la sèrie de llibres anomenats *Ketubim*, «els Escrits». Ens ha arribat en dues versions, en hebreu i en grec. El text grec conté una sèrie d'amplificacions que no consten en l'hebreu. Es discuteix quina versió és més primitiva, el text masorètic actual (en hebreu) o el model del qual se serví el traductor grec de la LXX. Us invito a llegir-lo en les dues versions que trobareu en la BCI (Ester, text masorètic: pp. 1231-1240, i Ester, versió grega: pp. 1398-1410). La història d'Ester es desenrotlla a l'exili en l'imperi persa. Xerxes/Artaxerxes era el rei de Pèrsia on els jueus exiliats a Babilònia havien trobat aixopluc, car el rei de Pèrsia era un home molt obert. Totes les cultures podien conviure en el si d'un imperi immens que anava des de la Índia fins a

Egipte, molt ben organitzat amb els seus sàtrapes i governadors. De fet, els tècnics diuen que no es correspon amb la realitat. Sostenen que es tracta d'una història molt més recent, probablement del temps d'Antíoc Epifanes, que retro-activament ha estat posada en el temps dels perses. Les úniques dades realment històriques serien el nom del rei Xerxes i la situació, però no els noms propis que s'hi mencionen, Mardoqueu, Ester, Aman... Seria una espècie de novel·la destinada a justificar una festa, la festa jueva dels Purim (un nom típicament persa: *pur* significa «sort»), una mena de joc d'atzar (*purim* seria el plural). És possible que fos una festa que els jueus haurien descobert a l'exili, una festa com el nostre carnaval, i que després haurien introduït en el calendari jueu. De fet, en el Pentateuc no hi figura la festa dels *Purim*; seria una festa més recent, ves a saber... Però s'alcen veus que diuen que els deuteronomistes haurien corregit moltes coses i n'haurien retallat moltes altres, que en temps de Josies haurien fet una gran purga de la Torah i l'haurien convertida en Llei mosaica, silenciament el vessant sapiencial. En aquest supòsit, podria ser que haguessin suprimit del llibre d'Ester tot allò que no els interessava, com ha succeït amb la perícopa de la dona adúltera, que hauria estat extirpada de l'Evangeli de Marc i de l'obra de Lluc (actualment consta tan sols en nombrosos còdexs de l'Evangeli de Joan) per considerar-la massa laxa en un moment en què s'imposà el rigorisme més estricte.

Es tracta d'una típica història nacional, novel·lada com totes, destinada a exaltar els valors del poble jueu. Transcriu la introducció de la BCI: «La narració que conté el llibre d'Ester se situa en temps del domini dels perses, i concretament a la seva cort: la reina Vaixtí desobeeix una ordre del rei Xerxes i és apartada del tron. En lloc d'ella és elegida [gràcies a les maniobres del jueu Mardoqueu] una noia jueva de nom Ester. El seu cosí, Mardoqueu, [havia descobert] un complot contra el rei. Mentrestant, Aman esdevé el segon de l'imperi. Mardoqueu, però, no li mostra cap respecte i és denunciat. [Aman li fa preparar una forca de 25 metres perquè hi sigui penjat.] Aman decideix aleshores d'exterminar tots els jueus que resideixen en l'imperi persa. Però una nit, el rei, llegint el llibre de la crònica imperial, troba el relat del complot descobert per Mardoqueu i mana de recompensar-lo. Tot seguit Aman, denunciat per la reina com a enemic del seu poble, és condemnat a la forca [que havia fet preparar per a Mardoqueu], i Mardoqueu passa a ocupar el seu lloc. Gràcies a un nou decret imperial, els jueus aconsegueixen sostreure's a l'extermini decretat anteriorment contra ells» (BCI, p. 1229). En aquesta novel·la, el poble jueu està representat per Mardoqueu i la seva cosina Ester. El dolent de la pel·lícula és Aman. El rei Xerxes, amb el jurament fet a Ester, i Ester, una vegada proclamada reina dels perses, ocupen el centre del relat del qual Marc se servirà com a teló de fons de la nova història, en part també novel·lada, amb els papers invertits. El rei Herodes, rei dels jueus, representa el paper de Xerxes; la relació de Mardoqueu amb Ester es correspon amb la d'Herodias i la seva filla del mateix nom. Herodes, que és el rei d'Israel, ha abandonat la seva esposa, de la qual no se'n parla (com tampoc jugava un paper important l'esposa de Xerxes, que aquest va abandonar), i s'ha esposat Herodias, la dona del seu germà (com Xerxes s'esposà Ester). Joan Baptista ho denuncia, reprenent el paper d'Aman, i això li costarà també a ell la vida. La forca per a Aman ve a ser la decapitació per a Joan Baptista. Tanmateix, les motivacions són completament diferents. El jurament de Xerxes, rei dels perses / Herodes, rei dels jueus, fet a Ester / Herodias, *Et donaré ni que sigui la meitat del meu regne*, constitueix el pernil al voltant del qual la novel·la d'Ester gira i engendra el midraix marquià.

És la única perícopa en què no apareix cap referència a Jesús, presenta un relat retrospectiu sobre la mort de Joan Baptista. Sorpren la manera insòlita d'iniciar una nova seqüència, igualment la diversitat de partícules en els diferents moviments, un estil no habitual en Marc. No hi ha dubte que constitueix una perícopa independent. Consta de catorze elements, amb un doble centre: el jurament d'Herodes de donar a Herodias-filla tot el que li demanés, ni que fos la meitat del seu regne [g] // la pregunta de la noia a la seva mare sobre què li havia de demanar [g']. En el tram ascendent abunden els noms propis: Herodes (5 vegades), Herodias, esposa de Filip (2 vegades), Herodias-filla, mentre que, a partir del moment en què Herodias va agrair a Herodes amb la seva dansa, els personatges són anomenats segons la funció que exerceixen: «el rei» (4 vegades), «la noia» (3 vegades), «la seva mare» (2 vegades).

Herodes fa empresonar Joan per incitament d'Herodias, ex-dona de Filip

El *primer element* [a] conté els diversos passos que Marc anirà desenvolupant al llarg de tot el relat: Herodes fa agafar Joan i el fica a la presó a instàncies d'Herodias, l'ex-dona de Filip, que ell s'havia esposat.

Recriminació de Joan Baptista a Herodes

El *segon element* [b] constitueix un parèntesi on el redactor ens informa sobre la recriminació que Joan havia fet a Herodes quan aquest prengué la muller del seu germà.

Odi a mort d'Herodies a Joan

El *tercer element* [c] enllaça amb el fil narratiu del primer [a], el fil que havia quedat interromput pel parèntesi. Narra l'odi a mort que sentia Herodies contra Joan i la seva impotència per a dur-ho a terme.

Temor reverencial i interès d'Herodes per escoltar Joan

El *quart element* [d] constitueix un nou parèntesi redaccional, on Marc alligona els seus oients sobre la relació de temor/interès d'Herodes envers Joan.

Herodes celebra el seu natalici amb un banquet ofert a tots els magnats de Galilea

En el *cinquè element* [e] es narra el gran banquet que Herodes va oferir a tots els magnats de Galilea amb motiu del seu natalici.

Herodies, la filla d'Herodes, el captiva amb la seva dansa, i el rei promet donar-li el que li demana

En el *sisè element* [f] entra en escena la filla d'Herodes, Herodies, que porta el mateix nom que la seva mare, tant segons el text alexandrí com segons el Còdex Bezae, si bé els traductors se les enginyen per traduir «entrà la filla d'Herodies a ballar». D'acord amb altres fonts, en canvi, es diria Salomé i seria la reneboda d'Herodes.

Herodes jura a la seva filla Herodies que li donarà ni que sigui la meitat del seu regne

El *setè element* [g] constitueix el punt culminant del tram ascendent de la perícopa [a-g]. Herodes, captivat per la dansaire, no en tingué prou amb una promesa i ho recolza amb juraments.

La noia pregunta a la seva mare què ha de demanar

El *vuitè element* [g'], segon centre de la perícopa i primer element del tram descendent, conté la pregunta que la noia adreça a la seva mare sobre què ha de demanar al rei.

Resposta contundent de la mare

El *novè element* [f'], conté la resposta categòrica de la mare: «El cap de Joan el baptista.»

La noia demana al rei el cap de Joan Baptista

En el *desè element* [e'], la noia, fent seus els plans de la seva mare que esperava l'«*ocasió oportuna*» [e], demana al rei que li portin, ara i aquí, en una safata el cap de Joan, el baptista.

El rei no es fa enrere, per no contrariar la noieta

En l'*onzè element* [d'] Marc posa en evidència les contradiccions inherents al poder i la seva feblesa.

Ordres al botxí de decapitar Joan

El *dotzè element* [c'] conté les ordres donades al botxí perquè decapités Joan.

El cap de Joan passa de mà en mà

En el *penúltim element* [b'] es narra, en una successió ràpida de quatre aorists, el desenllaç del drama: el botxí decapità Joan i portà al rei el seu cap en una safata; aquest el donà a la noia i la noia el donà a la seva mare.

Els deixebles de Joan enterren el seu cadàver

El *darrer element* [a'] tanca la seqüència amb l'enterrament del cadàver de Joan a càrrec dels seus deixebles.

Si mirem l'esquema del començament, prescindint ara de l'explicació sobre la decapitació de Joan per Herodes, de tercera redacció (Per. 34), veiem que segueix un reguitzell de cinc perícopes, totes elles de segona redacció. La inclusió d'aquest bloc (**Pers. 35, 36, 37, 38 i 39) molt ben travat es fa mitjançant una inclusió. En efecte, la primera de les perícopes que ara comentarem comença exactament com la perícopa que, en primera redacció, enllaçava amb la *Per. 33 i que, degut a la inserció de les perícopes susdites, ha quedat relegada després d'aquest bloc (*Kai sunagontai / Kai sunagontai ; hoi apostoloi / hoi Pharisaioi ; pros ton Iesoun / pros auton*). La **Per. 35 comença així: «*Es van congregant els apòstols entorn de Jesús*», on la menció del nom de Jesús ja ens indica que és tracta d'una perícopa de segona redacció; al seu torn, la *Per. 40 començarà d'una manera semblant: «*Es van congregant entorn d'ell els fariseus...*», amb el pronom com a expressió típica de la primera redacció

****Per. 35. [A'] 6,30-31 Retorn dels apòstols**

[a] 30 *Es van congregant els apòstols entorn de Jesús i li referiren tot el que havien fet i ensenyat.*

[b] 31 *Els digué Jesús: «Veni, anem cap a un lloc desert, i reposeu-vos una mica.»*

[a'] *(És que els anants i vinents eren molts i ni per a menjar no tenien cap oportunitat.)*

Aquesta perícopa senzilla consta de tres elements: *a // b \ \ a'*, essent el central [b] el més important. Marc reprèn el fil de la missió dels Dotze (*Per. 32) narrant ara el retorn dels apòstols/missioners. En el mig han quedat les dues perícopes que tenien com a protagonista Herodes.

Els apòstols es congreguen entorn de Jesús

En el *primer element* [a], els Dotze, ara en la seva qualitat de «apòstols», «es van congregant», amb una referència implícita a la sinagoga (*sunagontai/sunagôgê*), «entorn de Jesús». Es reuneixen i li expliquen «*tot el que havien fet i ensenyat*». En la primera redacció no figurava aquesta amplificació, només es constata el que havien fet d'una manera indirecta amb els rumors que arribaren a oïdes d'Herodes.

Jesús els proposa de retirar-se a un lloc desert

En el *segon element* [b], sabedor de com ha anat la missió, Jesús els proposa de retirar-se a «*un lloc desert*», per tal que s'apaivagui la seva exaltació messiànica. No els diu res, però la seva proposta ja parla per si mateixa. Entre els rumors sobre la identitat de Jesús de la *Per. 33 de primera redacció, Herodes s'havia fixat tan sols en el que feia referència a Joan Baptista. D'alguna manera Marc reprèn aquest tema enduent-se els apòstols a «un lloc desert».

«*Veni, anem cap a un lloc desert, i reposeu-vos una mica.*» S'endevina que estan plens de tensió, han reunit multituds, han tingut molt d'èxit. És, doncs, manifesta la necessitat de canviar l'escenari de Judea pel del desert, amb tot el que significa per a un jueu el desert. Un lloc de prova, un lloc per a distanciar-se del brugit de les multituds. Jesús (mencionat de nou pel seu nom en el Còdex Bezae) s'ha adonat que estaven plens de cabòries, d'idees nacionalistes a ultrança. Tot seguit ens dirà els motius.

De tant anar i venir, ni temps tenien per assimilar l'ensenyança de Jesús!

El *darrer element* [a'] constitueix un parèntesi explicatiu de l'evangelista per a donar raó de la decisió de Jesús d'aïllar els seus deixebles a fi de poder instruir-los a fons. «*(És que els anants i vinents eren molts i ni per menjar no tenien cap oportunitat.)*»

IX. EL MESSIES PRESENTA LES SEVES CREDENCIALS A ISRAEL

****Per. 36. [A] 6,32-34 Lloc desert: compassió per la multitud**

[a] 32 *Pujaren a la barca i se n'anaren cap a un lloc desert i apartat.*

[b] 33 *Els van veure marxar i els reconegueren molts d'ells.*

[b'] *A peu, de totes les ciutats, concorregueren cap en aquell indret i convergiren allí.*

[a'] 34 *En sortir i veure Jesús una multitud nombrosa, es compadí d'ells, perquè eren com ovelles que no tenen pastor, i es posà a ensenyar-los moltes coses.*

El *període novè* abasta tres seqüències o perícopes, disposades concèntricament: $A // B \backslash A'$. La *primera seqüència* (**Per. 36) té per escenari un lloc desert, és la sortida que Jesús ha trobat davant els problemes que els apòstols havien provocat. Consta de quatre elements disposats en forma de quiasme: $a b // \backslash b' a'$.

Partença cap a un lloc desert

En el *primer element* [a] es remarca la pujada a la barca-comunitat i la partença de Jesús, acompanyat dels missioners, cap a un lloc desert i retirat, per tal d'aïllar-los dels molts anants i vinents que no li permetien d'analitzar amb ells la situació d'exaltació messiànica que havien desvetllat.

La partença de la barca no passà desapercibuda

En el *segon element* [b] es comprova que els veieren partir i que molts en tingueren coneixement, o sia que s'escampà la notícia. Jesús volia reunir-los, ells sols, i per això han agafat la barca i se n'han anat en privat cap a un lloc desert. Aquests trets són típics de les perícopes de tercera redacció, però aquí ni els deixebles li posen cap qüestió ni arriben a estar mai sols, perquè vindrà gent de tot arreu, com tot seguit veurem.

Concurrència de totes les ciutats

En el *tercer element* [b'], correlatiu de l'anterior, es constata la concurrència de gent de totes les ciutats a l'indret on Jesús s'havia retirat, advertits pels qui s'havien adonat de la seva partença. «*A peu, de totes les ciutats...*»

Compasió de Jesús i ensenyança a la multitud

En el *darrer element* [a'], en sortir de la barca i veure aquella nombrosa multitud, Jesús es compadeix d'ells i es posa a ensenyar-los, canviant completament de plans respecte a l'objectiu que s'havia proposat [a]. Volia anar amb ells «*a un lloc desert i apartat...*», i s'ha trobat amb «*una multitud nombrosa*»; volia que els apòstols s'asserenessin i s'ha posat a ensenyar la multitud sobre moltes coses veient que «*eren com ovelles que no tenen pastor*». Jesús havia intentat manifestar el seu projecte a través dels Dotze, però aquests no l'han entès i s'han erigit en líders: en comptes de posar-se al servei de la gent per a fer-los créixer, se n'han desentès, i les multituds s'han quedat sense ensenyança. Per això Jesús «*es posà a ensenyar-los moltes coses.*»

Josep Rius-Camps.
Sant Pere de Reixac, 18 de febrer 2007.